

a belőle származó leletanyag alapvetően közép-, török és újkori volt, a legaljáról két, a Hauszmann-féle falból származó téglát is találtunk.

A feltárt, intakt rétegsor általában enyhe Ny–K-i irányú lejtést mutatott, kivéve legalul, ahol a feltöltés a meredeken letörő márgás altalaj vonalát követte. A szelvény DNy-i sarkában egy nagy méretű, valószínűleg kerekded alaprajzú, személgödör egy cikkelyét sikerült feltárni. A gödörből, amelyet az 1004-es falazat vágott el K-ről, nagy mennyiségű, közte különösen értékes, ritkaságszámba menő középkori leletanyag került napvilágra. Többek között olyan kályhacsempe- és majolika töredékek, amelyek a palota 1950-es évekbeli ásatásán, a közelben talált leletekhez illeszthetők.

Az ásatás során fontos információkat szereztünk az SE 1001 és 1002 falak földalatti részéről. Az 1001-es falról bebizonyosodott, hogy az, mint ahogy azt már korábban is sejteni lehetett, valóban újkori eredetű. Az először a barokk helyszínrajzokon feltűnő fal a Keleti falszoros (másként Öntőház udvar) D-i zárófalának Ny-i meghosszabbításában épült ki, s egykor keresztülvágta a palota teljes D-i kertrészét. (Beleértve itt a ma már helyreállítva látható, gótikus nagycsarnok épületét is. Ny-i folytatását a háború utáni helyreállítások során bontották le, és ebben az irányban most csorbázott csonk formájában záródik le.) A rendkívül masszív fal már a koronaszinten is 3,80 m vastag, de felülről lefelé, a mai felszínig lépcsősen szélesedik, és itt több mint 5,10 m-t ér el. A feltárás során kiderült azonban, hogy még a felszín alatt is tovább vastagszik. A terepszinttől -60–70 cm-re, egy megközelítőleg vízszintes, kb. 40 cm széles padka fut végig, majd a vastagodás – immár folyamatosan – folytatódik még további 2–2,50 m mélységig, ahol összesen már több mint 5,90(!) m-t ér el. Innen kezdve az alapozás viszont szűkülni kezd. A fal felülete még az alapozási padka síkja alatt is egyenesen rakott, több, másodlagosan felhasznált középkori kvádert tartalmaz, kivéve a legelső, szűkülő szakaszon, ahol durva törtköves, beöntött formát mutat. Úgy tűnik, hogy az alapozás követi a márga altalaj Ny–K-i lejtését, illetve lépcsős letörését. Igaz, a falazatot Ny felé csupán az altalaj jelentkezéséig követték le, míg a K-i végében részben alá is bontottunk.

A kertrészt K-ről lezáró várfalat (SE 1002) a szakma eddig úgy tartotta nyilván, mint amelyet valószínűleg teljesen újjáépítettek. A fal a mai koronája szintjén (egyben a falon végigfutó járószint) csak mintegy 1,50 m vastag, a külső oldalon kialakított rézsű miatt azonban az itteni terepszintet már 2,70 m körüli vastagsággal éri el. A szelvény mélyítése során, meglepetésünkre, az derült ki, hogy közvetlenül a modern belső terepszint alatt a fal még vékonyabb is, mint 1,50 m. Itt ugyanis az eddig ismert belső falsík alatt, arra merőlegesen, egymástól 30–35 cm-re elhelyezett kőhasábok tüntek elő. Ezekre a láthatólag új- és modernkori építészeti faragványokból, másodlagosan készült hasábokra, mint konzolokra ültették rá a fal felmenő síkját. A konzolok alatt a belső falsík mintegy 40 cm-rel keletebbre mutatkozott, azaz a falvastagság itt csak 1,10 m körül van. Ez az „eredeti” falsík egyenesen – részben másodlagosan használt középkori kvaderekből álló – falfelületet mutatott, de ebben a formában csak mintegy -50 cm-ig volt követhető. Alatta ugyanis – egy, csaknem vízszintes vonallal elválasztva – már egyenesen, törtköves felület, jellegzetes alapozás mutatkozott. Az alapozási felület É-ről D-felé enyhén szélesedett, de ez is csak újabb -0,8–1,10 m szélességben volt megfogható. Alatta, újabb meglepetésünkre, szépen rakott, törtköves falfelület bukkant ki, amelyet ezután már a szelvény teljes szélességé-

ben és mélységében követni tudtunk. Az egyenesen rakott, 1–1,10 m-enként falegyenekkel tagolt, de ettől eltekintve teljesen homogén falazatban, a D-i részen két gerendafészket is kibontottunk, amelyek egymáshoz képest átlósan, kb. 1,3 m-re helyezkedtek el, közvetlenül „ráültetve” a falegyenek vonalára. Mindebből kitűnik, hogy itt egy teljes egészében belülről (is) épített felmenő falazatról van szó, még akkor is, ha mögötte a meredeken letörő altalaj kvázi alapozási árkot képez. A fal belső oldalán elért legmélyebb pont egyébként 141,39 m volt Af, ami durván 70 cm-rel van magasabban a fal külső oldalán ma használatos járószintnél. Azaz a fal legalját, alapozási szintjét nem értük el. Fontos még megjegyeznünk, hogy a most leírt belső falsíknak az 1001-es fal alapozását már nekiépítették.

A fentiekből világosan kiderül, hogy az 1002-vel jelzett várfalszakasz több fázisban épült fel, amelyek közül itt három volt biztosan megfogható. Először megépült a törtköves várfal, amelynek vastagságát a mai ismeretek alapján mindössze 1,10–1,20 m-re becsülhetjük (bár tény, hogy hiteles külső síkját a ráépült rézsűs köpenyezés miatt nem ismerjük!). E falnak a felső részével (a jelenlegi belső szinttől kb. -1,50–1,70 m-re) „valami történt”, ami miatt azt teljesen újjá kellett építeni. A belső szint akkor már olyan magasan volt (a mai szinttől -60–70 cm-re), hogy a javítás egy része már földberakott alapozás formájában történt. (Az előlötti falazatba másodlagos középkori köveket is felhasználtak.) Végül, ezen újabb fal fölé/mellé modern ráfalazás vagy köpenyezés került. Kérdés most már csak az eredeti, törtköves fal kora lenne. A középkori falazástechnika sajátosságait magánviselő fal (amelyben sem másodlagos kőfaragvány, sem téglák nem mutatkoznak!) keltezése meglehetősen egyszerűnek látszik. Ezt támasztaná alá, hogy már a felmenő részén mutatkozó javítás, illetve annak alapozása is zártan tűnő török és késő középkori rétegeket vágott át. Csak-hogy, a fal mögötti legmélyebb részen, a márgaaltalajban mutatkozó „alapozási árokban” is török kori kerámia-töredékek és ágyúgolyók töredékei bukkantak elő. Mivel a középkori jellegű falfelületen semmiféle javítás nyomát nem tudtuk felfedezni, a fal mögötti török bolygatás elég nehezen magyarázható. (Vö. még az előlötti, zártan tűnő rétegekkel!)

A beépítésre ismeretünk szerint kijelölt helyszínen a feltárást az altalajig elvégeztük. A szelvényben olyan jelenséget vagy objektumot nem találtunk, amely a tervezett liftakna megvalósítását meggátolná. Az akna útjába eső, SE 1004 jelű falazat összefüggésének tisztázása, ill. az SE 1020-as jelű, középkori leleteket tartalmazó személgödör teljes feltárása ugyan roppantul kívánatos volna, ez azonban csak további, a jelenlegi projekt-, ill. munkaterületen kívül folytatandó ásatásokkal lenne megvalósítható.

MAGYAR KÁROLY

28. Budapest, I. Csikós udvar (KÖH 52397)

Kő, Tő

2012. június 5. és 29. között megelőző feltárást végeztünk a budavári Palota Csikós udvarán a Várgondnokság Nonprofit Kft. megbízásából, a területen épülő mélygarázshoz D felől kapcsolódó lépcsőház, valamint a szintén az építmény ellátására szolgáló távhővezeték leendő nyomvonal területén.

A munkagödör legnagyobb részében a rétegbontás során megtartandó régészeti jelenség nem került elő. Egyetlen helyen, a terület ÉK-i részén került elő megőrzendő objektum.

A Palota Nyugati falszorosában épült török védmű már Dr. Magyar Károly korábbi feltárásaiból ismert volt, melynek ÉNy-i része még éppen a mostani munkaterületünkbe esett. Ettől Ny-ra, a még bolygatatlan részen a korábbi ásatások alapján is várt, kövekkel megerősített árok maradványa, valamint egy nagy kövekből szárazon rakott támfal részlete került elő. Az ÉK-i sarokban a partoldalt a védmű vonaláig átvágtuk egy kb. 70 cm széles sávban. Ennek során középkori kerámiával keltezett rétegeket bontottunk el. A szondában elértük a márga altalajt, s egy altalajba vágott középkori gödör részletét is kibontottuk.

TÓTH ANIKÓ

29. Budapest, I. Mátyás-templom (Szentháromság tér 4.)

(KÖH 52374)

Kő

2012. február–június közt a templom helyreállítási munkáihoz igazodóan, elsősorban az épület belsejében folytattunk megfigyeléseket. A Mátyás torony 1. szintjén dokumentáltuk a DK-i sarokfalpillért és a középkori boltozatot. A templomhajójában a szentély felé eső 2 pillér K-i oldalának alapozását sikerült megfigyelni. A szentély korlátnál 2, K–Ny-i irányú árkot ástak. A D-i szonda K-i végében a D-i falban egy mintegy 10–13 cm vastag habarcsos rész alatt, durván faragott kemény mészkövekből álló, feltehetően középkori falrészletet bontottunk ki. A fal É-i oldalától egy a külső felén másodlagosan megégett, vonaldíszes, fehér kerámia (fazék) oldaltöredéke került elő. Az É-i szondában egy szórvány medencelapát, egy festett faragott kő (töredék) és egy feltehetően a sziklába vájt, K–Ny-i tájolású váz jobb alkarjának, néhány bordájának, bal combfélének és a bal medencelapát egy részének kibontására került sor. A Mária kaputól és a Béla toronytól K-re létesített szondákban a részben visszatöltött rétegeket dokumentáltuk. A loretói kápolna D-i falánál húzott árokban erősen bolygatott vázokat tártunk fel.

Munkatársak: Végh András, Szilágyi Gábor, Kiss Virág, Németh Katalin.

B. NYÉKHELYI DOROTTYA

30. Budapest, I. Öntőház udvar (KÖH 52385)

Kő, Kk, Kú, Tő, Ú, I

2012. március 5. és június 26. között, az ÉPKÖ Kft. megbízásából a jelzett fal állagvédelmi munkáihoz kapcsolódó megfigyelést végeztünk a budai várpalota ún. 12-es várfalánál. A megfigyelés a „12-es várfal” történeti vonatkozásainak (fal szerkezet, falelválás, másodlagosan beépített régészeti/művészettörténeti értékű kőanyag stb.) vizsgálatára irányult, és végig szoros együttműködésben zajlott az építész-tervezővel, Deák Zoltánnal, aki az elemzéshez szükséges részletes ortofotó sorozattal segítette a munkát. A megfigyelés az állványozás, a falazatok letakarítása, illetve a fugák kivitelező által történt kibontása után zajlott le. (Nem foglalkoztunk a kőanyagok részletes azonosításával, illetve a rekonstrukcióhoz szükséges anyagok, technológiák meghatározásával, mert ez restaurátori kompetenciába tartozott, és erre külön szakembert kértek fel.) A fontosabb észrevételeket, javaslatokat a tervezővel közösen rendszeresen megtettük a generálkivitelezői építési naplóban.

A megfigyelés tárgyának „12-es várfal”-ként történő megjelölése tulajdonképpen helytelen, ugyanis itt két egymás mellett lévő, de teljesen eltérő jellegű és korú védelmi létesítményről van szó: az Öntőház udvar (amely a régészeti irodalomban Keleti falszorosként szerepel) D-i zárófáláról, valamint a közvetlenül mellette D-re, párhuzamosan húzódó, ún. „Vízfordó” folyosóról. Az előbbi egy magas, tömör várfal, amely jelen ismeretünk szerint Zsigmond-kori (1387–1437) eredetű, míg utóbbi egy annál jóval alacsonyabb kazamata folyosó, melyet Szapolyai János uralkodása alatt (1526–1540), pontosabban valamikor 1530 és 1540 között építettek ki. Külső oldalán széles szárazárkot alakítottak ki. A D-i zárófal már az 1493-as kiadású Schedel-féle Világkrónika Buda ábrázolásán szerepel, míg a kazamata csak az 1541-es Schön-féle metszeten tűnik fel először. Mindkettő jól kivehető mind a török, mind a barokk kori ábrázolásokon. A török kori látképekről az is kiderül, hogy a két védmű K-i végén egy nagy méretű kerek bástya, a Vízi rondella állt, s hogy az ehhez csatlakozó szakaszon mindkettő erős sérüléseket szenvedett az ostromok során. A bástyát egyébként csak a 18–19. század fordulóján bontották le, s helyét részben a palotát ellátó új vízmű foglalta el. A barokk helyreállítások után a két védmű gyakorlatilag változatlan formában maradt fenn egészen az Ybl-féle Várkertbazar kiegészítéséig. A D-i zárófal tetején ekkor sűrű pihenőkkel tagolt lépcsősort alakítottak ki, amelyet két oldalt balusztrádós korlát kísért végig. A lépcsősor alul az ún. Északi pavilontól indult (ez utóbbi maga is lépcsőházként szolgált a rakpart és a lépcsősor, illetve az Öntőház udvar között), és fent – közvetlenül a zárófal pengeként felmagasodó szakasza alatt – egy kisebb, toronyszerű épületben zárult. A második világháború pusztítását követő helyreállítási munkák során a falkorona balusztrádjait és a felső tornyocskát teljesen lebontották, míg az Északi pavilonnak csak a hátsó (Ny-i) íves részét. (Ezzel utóbbi összekötő-lépcsőház szerepe megszűnt.) A falkorona tetején futó, újjáépített lépcsőt ekkor két sima mellvéd közé fogták. Az 50–60-as években helyreállított lépcsősort – annak teljes visszabontása után – az 1980-as években a Mélyépítő Vállalat ismét megújította.

A falazatok részletes történeti vizsgálatára, falkutatásra a háború utáni helyreállítások során nem volt mód, azonban a nyílások és a fő felületeket rögzítő, viszonylag pontos felmérésük már ekkor megtörtént Gerevich László régész és Gerő László építész vezetésével. Sajnos mindamelllett – mint azt tapasztalunk kellett – a rekonstrukció során számos részlet véglegesen eltakarásra került.

Mivel a falkorona tetején lévő lépcső a fentiek szerint többször teljesen újjáépült, így itt – egyetlen kivételtől eltekintve – érdemi megfigyelésre nem volt szükség. A kivételt a lépcsősor legtetejénél lévő – de tulajdonképp már azon túl/mellett – lévő pihenő egyetlen lépcsőfoka jelentette. A nagy méretű, édesvízi mészkőtömbből álló lépcsőfok itt erősen sérült (repedezett) és kopott formát mutatott. A felületén látható barnás elszíneződés erős égésre utal. A kőanyag, a forma és a megmunkálás alapján ezt középkorinak tartjuk. Bár felmerült a lépcsőfok kicserélésének lehetősége, ebben az esetben – mivel a falkoronán ez ma az egyetlen középkorinak mondható részlet – javasoltuk a helyben hagyását, azzal, hogy a repedéseket valamilyen tömítéssel lenne célszerű a csapadék további beszivárgásától elzárni.

A részletes vizsgálatot a kazamatánál kezdtük. Az egykor kétszintes kazamata külső, D-i oldalán, kb. fél magasságban profilált, jellegében barokk korinak tűnő puhamészkö övpárkány futott egykor végig, amelynek egyes hosszabb-rövidebb